

Jurga Dzikaite
Dainora Eigminienė
Stepas Eitminavičius
Darius Kuolys
Aušra Martišiūtė-Linartienė

Literatūra

6 klasė

I dalis

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Vilnius, 2017

Turinys

Pratarmė	5
1. Vaizduotės galia	6
<i>VAIZDUOTĖ ATVERIA IŠMINTĮ</i>	8
HENRIKAS RADAUSKAS. Ažuolas	9
VYTAUTĖ ŽILINSKAITĖ. Robotas ir peteliškė	11
<i>VAIZDUOTĖ SUTEIKIA ŽAISMĖS</i>	20
MARCELIJUS MARTINAITIS. Vaikeli, paukščio širdy	21
HENRIKAS RADAUSKAS. Peizažas	21
KAZYS BINKIS. Vėjavaikiškas vėjas	21
LUISAS KEROLIS. Alisa Stebuklų šalyje	25
I skyrius. Kelionė triušo ola	27
<i>VAIZDUOTĖ ĮKVEPIA DRĄSOS IR PASITIKĖJIMO</i>	32
RONALDAS TOLKINAS. Hobitas, arba Ten ir atgal	33
III skyrius. Atokvėpis	34
XII skyrius. Kalno viduje	42
XVIII skyrius. Kelionė atgal	52
Apibendriname temą ir įsivertiname	61
2. Apie pasaulio ir tėvynės pradžia	63
<i>SENŲJŲ LIETUVIŲ MITAI IR SAKMĖS</i>	66
Kaip atsirado Žemė	67
Saulė, mėnulis ir Žemė	67
Nukalta saulė	68
Žmogaus sukūrimas	68
Perkūno ir velnio nesantaika	68
Laimės ir kūdikis	69
Mirties priežastis	70
Laumiukas	70
Laumių dovanos	70

<i>SENŲJŲ GRAIKŲ MITAI</i>	72
Gaja ir Kronas	73
Dzeusas ir Olimpo dievai	73
Heraklio žygiai	76
<i>PASAKOJIMAI APIE LIETUVOS PRADŽIĄ</i>	86
Kaip Kernius davė Lietuvai vardą	87
Apie Gedimino sapną ir Vilniaus įkūrimą	88
BALYS SRUOGA. Giesmė apie Gediminą	90
Apibendriname temą ir įsivertiname	110
Sąvokų žodynėlis	113
Tekstų ir iliustracijų šaltiniai	115

Mieli Šeštokai, mielos Šeštokės,

praėjusiais metais pradėjote mokytis literatūros: skaitėte lietuvių ir užsienio rašytojų kūrinius, aiškinotės, kaip apie juos kalbėti ir juos suprasti. Su kūriniais veikėjais keliaavote po jų ir savo vaikystę, patyrėte daug nuotykių, sėmėtės išminties. Sekėte pasakas, spėjote mįsles, atradote naujų patarlių ir priežodžių. Tačiau svarbiausia – skaitydami mokėtės pažinti save.

Šiais mokslo metais tęsime pokalbį apie literatūrą. Leisimės į paslaptingą ir keistą rašytojų vaizduotės sukurtą pasaulį. Aiškinsimės, kokią išmintį šis pasaulis saugo, kokiems poelgiams įkvepia ir drąsina, kokias mūsų kūrybines galias žadina? Mėginsime patirti, kaip susilieja vaizduotė ir tikrovė, kaip susijungia praeitis, dabartis ir ateitis. Mėgstate fantazuoti, svajoti? Tikite, kad svajonės virsta tikrove? Skaitomi kūriniai stiprins mūsų pasitikėjimą savimi ir tikėjimą svajonių galia.

Antroji vadovėlio tema kels mįslingus ir svarbius kilmės, pradžios klausimus, kurie rūpėjo žmonėms senų senovėje ir rūpi šiandien. Sužinosime, kaip pasaulio, žmogaus, šalių, miestų, vietovių kilmę įsivaizdavo ir aiškino senovės lietuviai ir graikai. Aiškinsimės, kokia mūsų tėvynės kilmė, kokie ypatingi herojai kūrė mūsų miestus, kas įkvėpė juos legendiniams žygiams. Skaitysime pasakojimus, kurie mūsų protėviams buvo tokie svarbūs, kad daug šimtmečių ėjo iš lūpų į lūpas ir neleido pamiršti, kas ir kur mes esame.

Vėliau atsiversime vadovėlio skyrių apie lietuviškos knygos istoriją. Kalbinsime pirmuosius lietuvių rašytojus Martyną Mažvydą ir Kristijoną Donelaitį, susipažinsime su knygnešiais ir slaptų lietuviškų mokyklų mokytojais. Mokysimės kūrinių, kurie žadino, augino lietuvių tautą, padėjo jai iki šiol išlikti ir gyvuoti: atidžiai įsiklausysime į Vinco Kudirkos, Maironio, Mikalojaus Konstantino Čiurlionio žodžius. Šios asmenybės kūrė ir tebekuria Lietuvą. Kodėl tebekuria? Išsiaiškinsite ir suprasite, jeigu būsite smalsūs ir atidūs, jeigu ne tik klausysitės, bet ir klausinėsite, patys stengsitės sužinoti daugiau.

Metų pabaigoje skaitysime knygas, kurios ves mus į sudėtingą žmogaus jausmų, išgyvenimų, nelengvų dvasinių patirčių pasaulį. Mėginsime suprasti, kas gyvenimo sunkumų ištiktam žmogui padeda išlikti savimi, neprarasti tvirtumo ir savigarbos. Vidinį žmogaus pasaulį geriau pažinti mums padės rašytoja Šatrijos Ragana, mokėjusi pažvelgti į gyvenimą vaiko akimis, jausti vaiko širdimi. Jos pasakojimas brandins ir Jūsų jausmus, Jūsų jautrumą ir atjautą kitiems, teiks ir Jums dvasinės stiprybės.

Per literatūros pamokas ne tik skaitysime ir nagrinėsime kūrinius, bet ir patys rašysite, mokysitės diskutuoti, išsakyti ir apginti savo nuomonę, išklausti ir suprasti kitą. Jūsų akiračiai plės, pasaulis darysis vis įdomesnis ir sudėtingesnis, o Jūs patys – vis stipresni ir išmintingesni.

PASAKOJIMAI APIE LIETUVOS PRADŽIĄ

Lietuvos kunigaikščiai, legendinio romėno Palemono palikuoniai iš XVI a. knygos

Kaip atsirado Lietuva? Iš kur kilo lietuviai? Kodėl Lietuvės sostinė Vilnius buvo pastatyta Neriės ir Vilnės santakoje? Į šiuos klausimus jau prieš penkis šimtus metų mėgino atsakyti lietuvių rašytos istorinės kronikos – metraščiai. Šiuose metraščiuose pirmą kartą buvo paskelbtos legendos apie lietuvių kilmę, Lietuvos vardo ir jos miestų atsiradimą. Šios legendos pasakojo, kad lietuviai kilo iš senųjų romėnų, kurie, vadovaujami drąsaus kunigaikščio Palemono, I arba V amžiuje pabėgo nuo jų tėvynę užgrobusių tironų ir laivais atplaukė į Žemaitiją ir Lietuvą. Metraščiai teigia, kad Palemono sūnus Kūnas įkūrė Kauno miestą, o sūnus Barkus – Jurbarką.

Legendà – pasakai, padavimai, sakmei artimas pasakojimas apie svarbius visai bendruomenei įvykius, kuriuose veikia ypatingi herojai arba dievai.

Perskaitykite XVI amžiuje parašytų metraščių ištraukas apie Palemono vaikaičių Kernių ir senųjų romėnų palikuonį didįjį kunigaikštį Gediminą.

Kaip Kernius davė Lietuvai vardą

Kunigaikštis Kūnas turėjo du sūnus: vieną Kernių, o kitą Gimbutą. Beviešpataudamas Žemaičių žemėje, ėmė stiprėti, plėstis ir pereidinėti per Neries upę į Užnerio kraštą. Žengdamas nuo Šventosios aukštyn, atrado labai gražią vietą; jam labai patiko toji vieta, jis ten įkurdino savo sūnų Kernių ir tam miestui davė Kerniaus vardą, pavadinęs Kernave.

O paskui Kūnas mirė, ir po jo visame Užnerio krašte iki pat Dauguvos upės valdė jo sūnus Kernius. O jo brolis Gimbutas valdė Jurbarką ir Kauną, ir visą Žemaičių žemę.

Tais laikais, kai Kernius viešpatavo Užnerio pusėje, jo žmonės įsikūrė už Neries. Jie grodavo vamzdžiais, ir Kernius savo italų kalba vadino krantą, kuriame žmonių vis daugėjo, lotyniškai *litus*, o vamzdžius, kuriais grojo – *tuba*, ir, sujungę krantą su vamzdžiu, tuos savo žmones ėmė lotyniškai vadinti *Litusbania*. O prasti žmonės nemokėjo lotyniškai ir ėmė vadinti tiesiog Lietuvą. Ir nuo to laiko valstybė ėmė vadintis Lietuvą.

Iš rusėnų kalbos vertė Rimantas Jasas

Klausimai ir užduotys

1. Ką senieji Lietuvos metraščiai pasakoja apie mūsų kilmę, mūsų miestų – Kauno, Jurbarko, Kernavės – atsiradimą? Apie Lietuvos valstybės vardą? Iš kokių žodžių, pasak metraščių, buvo sudarytas Lietuvos vardas? Kaip vertinate tokius metraščių aiškinimus? Ar jais galima pasitikėti? Kodėl?
2. Pasvarstykite grupėse, kodėl senovės lietuviams rūpėjo jų praeitis ir kilmė, jų valstybės vardo atsiradimas. Ar šie klausimai šiandien rūpi Jums? Kodėl? Grupių išvadas pristatykite klasėje ir jas apibendrinkite.
3. Prisiminkite, ką Jūs šiandien žinote apie Lietuvos vardo kilmę, kaip ją aiškina mokslininkai. Kurių aiškinimai panašūs, o kurių skiriasi nuo metraščių pasakojimo? Kuo? Ar iš tiesų jau viską apie Lietuvos vardą žinome? Kilusius klausimus užsirašykite ir aptarkite klasėje kartu su mokytoju.

Jums gali padėti šios mokslininkų nuomonės.

Lietuvių kalbininkas Kazimieras Kuzavinis teigia: Lietuvės vardas kilo iš nedidelio upelio, Neries intako Lietaukos arba Lietuvos pavadinimo. O pats upelio vardas kilęs iš lietuviško žodžio „lieti“.

Vokiečių kalbininkas Ernstas Frenkelis ir kai kurie kiti užsienio mokslininkai mano: Lietuvės vardą reikėtų sieti su lotynišku žodžiu *litus*, kuris reiškia krantą.

Lietuvių istorikas Artūras Dubonis tvirtina: Lítuvai vardą davė didžiojo kunigaikščio tarnai ir kariai – leičiai. Leičių gyventos ir jų saugotos didžiojo kunigaikščio valdos ir vadintos „leita“, „lieta“ arba Lietuvą.

4. Pasidomėkite savo miesto, miestelio, kaimo ir jo vardo kilmę. Surinkite apie tai kuo daugiau įdomios medžiagos – ne tik mokslininkų teiginių, bet ir sakmių, padavimų, pasakojimų. Surinkta medžiaga pasidalykite klasėje. Išmokite papasakoti sasmę arba padavimą apie savo vietovę.
5. Padedami tėvų, senelių ir mokytojų, remdamiesi „Lietuvių pavardžių žodynu“, išsiaiškinkite savo šeimos pavardžių kilmę. Pasidomėkite, ką pavardė sako apie Jūsų šeimos, giminės istoriją. Įdomiausiais atradimais pasidalykite su klasės draugais.
6. Apie legendinį kunigaikštį Kernių Lietuvės metraščiai pasakoja labai glaustai. Dirbdami grupėse, sukurkite platesnius pasakojimus apie šį kunigaikštį ir jo žygius. Savo pasakojimais pasidalykite klasėje.

Apie Gedimino sapną ir Vilniaus įkūrimą

Vieną kartą didysis kunigaikštis Gediminas išvyko iš savo sostinės Kernavės medžioti už penkių mylių, už Neries, ir rado girioje gražų kalną, apsuptą ąžuolynų ir lygumų; jam didžiai patiko, jis apsigyveno tenai, įkūrė miestą ir davė jam Trākų vardą – tenai, kur buvo Senieji Trākai. Ir iš Kernavės perkėlė savo sostinę į Trakus.

Neilgai trukus, išvyko didysis kunigaikštis Gediminas medžioti už keturių mylių nuo Trākų. Ir randa ties Vilnios upe gražų kalną, ant kurio užtinka didžiulį žvėrį, taurą. Užmuša jį ant to kalno, kuris ir dabar tebevadinamas Taurakalniu. O kad buvo labai vėlu

grįžti į Trakus, jis sustojo Šventaragio slėnyje, kur degindavo pirmuosius didžiuosius kunigaikščius, ir čia apsinakvojo. Tenai miegodamas, jis susapnavo, kad ant kalno, kuris buvo vadinamas Kreivuoju, o dabar Plikuoju, stovi didžiulis geležinis vilkas, o jame staugia tarytum šimtas vilkų. Pabudo iš miego ir tarė savo žyniui, vardu Lizdeika, kuris buvo rastas erelio lizde ir buvo ne tik Gedimino žynys, bet ir vyriausiasis pagonių kunigas: „Sapnavau keistą sapną“. Ir nupasakojo viską, kas jam sapne buvo pasirodę. Tasai žynys Lizdeika tarė: „Didysis kunigaikšti, geležinis vilkas reiškia – sostinė čia stovės, o staugimas jo viduje – jo garsas sklis po visą pasaulį“. Ir didysis kunigaikštis Gediminas tuoj rytojaus dieną, nebeišvykdamas, pasiuntė žmonių ir įkūrė vieną pilį Šventaragyje – Žemąją, o antrą – Kreivajame kalne, kuris dabar vadinamas Plikuoju, ir toms pilims davė Vilniaus vardą. Ir, įkurdinęs miestą, perkėlė savo sostinę iš Trākų į Vilnių.

Iš rusėnų kalbos vertė Rimantas Jasas

Mykolas Andriolis. „Lizdeika išaiškina Gedimino sapną“, 1882 m.

Klausimai ir užduotys

1. Grupėse aptarkite, ką iš Lietuvos metraščių sužinojote apie Vilniaus įkūrimą. Kokie minimi įvykiai, aplinkybės, veikėjai, vietos Jums buvo jau žinomos, o apie kurias išgirdote pirmą kartą? Palyginkite šį pasakojimą su Jūsų turimomis istorijos ir geografijos žiniomis: kurie metraščio minimi dalykai yra tikri, o kurie, Jūsų manymu, pramanyti? Kodėl?
2. Panagrinėkite klasėje: kokia yra pasakojimo apie Vilniaus įkūrimą prasmė, pagrindinė mintis? Kodėl šiame pasakojime tokia svarbi žynio Lizdeikos pranašystė? Ką ji iš tikrųjų reiškia?
3. Padiskutuokite grupėse: ar išsipildė žynio Lizdeikos pranašystė? Ar jos išsipildymas priklauso nuo šiandien gyvenančių žmonių, nuo būsimų Jūsų darbų? Išvadas pristatykite ir apibendrinkite klasėje.

Kūrybinės užduotys

1. Raštu pratęskite metraščio pasakojimą kitais Gedimino ir Lizdeikos žygiais. Stenkitės rašyti išsaugodami metraščio pasakojimo būdą, pavartodami dialogus. Sukurtus tęsinius pristatykite klasėje ir išrinkite įdomiausią, labiausiai pavykusį.
2. Metraščio pasakojimą apie Vilniaus įkūrimą ir Jums labiausiai pavykusį šio pasakojimo tęsinį suvaidinkite klasėje.

BALYS SRUOGA. Giesmė apie Gediminą

Pirmą kartą pasakojimas apie Vilniaus įkūrimą buvo užrašytas XVI amžiaus pradžioje Lietuvos metraščiuose. Netrukus šį pasakojimą vaizdžiai perpasakojo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės poetai ir istorikai. XX šimtmetyje Vilniaus legendą savitai atkūrė didieji lietuvių rašytojai Vaižgantas, Balys Sruoga.

Poetas B. Sruoga parašė „Giesmę apie Gediminą“ kaip dovaną Nepriklausomybės dvidešimtmetį 1938-iais šventusiai Lietuvai ir skyrė šią giesmę laisvoje tėvynėje gimusiam „gražiajam jauni-

Mstislavo Dobužinskio pieštas
Balio Sruogos poemos viršelis

mėliui“. Deja, tą jaunimą, kaip ir patį rašytoją, praėjusio amžiaus viduryje ištiko itin sunkus likimas. Šiandien B. Sruogos kūrinį skaitysite Jūs – gimę dar kartą atkurtoje Lietuvos Respublikoje – ir mėginsite suprasti rašytojo siunčiamą žinią.

Balys Srúoga (1896–1947) gimė Baibōkų kaime netoli Bīržų. Lankė Vabalniņko pradinę mokyklą, vėliau mokėsi Pānevėžio aukštesnėje mokykloje. Dar būdamas moksleiviu B. Sruoga pradėjo kurti. O keturiolikos jau išgarsėjo kaip poetas. Jis skelbė savo eilėraščius pirmuosiuose lietuvių moksleivių žurnaluose „Aušrinėje“ ir „Ateityje“.

Per Pirmąją pasaulinį karą poetas pasitraukė į Rūsiją. Peterbūrge įstojo į Miškų institutą. Pats vėliau pasakojo: „Buvau geras matematikas. Maniau apsigyventi miške, vaikščioti su šautuvu ir rašyti eiles.“ Tačiau miškininku B. Sruoga netapo. Netrukus Maskvės universitete pradėjo studijuoti literatūrą. Vėliau šias studijas tęsė Miuncheno universitete Vokietijoje.

B. Sruoga aistringai mėgo ne tik literatūrą, teatrą, bet ir aviaciją, keliones į kalnus. Jis buvo net išmokęs pilotuoti lėktuvą, o savo draugus ir mokinius vesdavosi į sudėtingus kalnų žygius.

Rašytojas labai mylėjo savo dukrą Dalią, bičiuliavosi su jos mokyklos draugais. Jiems ir visam Lietuvos jaunimui B. Sruoga yra parašęs ne tik poemą „Giesmė apie Gediminą“, bet ir dramos kūrinių.

Balys Sruoga apie 1930 m.

Poemà – didesnės apimties eiliuotas poezijos kūrinys, kuris turi išplėtotą siužetą ir veikėjus.

Giesmė – šventas arba nepaprastai iškilmingas eiliuotas kūrinys.

* Giesmė apie Gediminą

*Užsidegs nauji žvaigždynai
Vyrų ir darbų –
Kad prikelsim Gedimino
Dvasią iš kapų.*

I
Miškas ūžia, miškas gaudžia,
Tartum amžių dainą audžia,
Gilią, plačią ir galingą
Apie praeitį didingą,
Liūdinčius milžinkapius,
Apie vyrus karžygius, –
Tartum žadina lietuvi
Atgaivint senovės būvį...
Miško gaudžianti daina –
Lyg ta motinos ranka:
Tartum guodžia, tartum glosto,
Ir priglaudžia, ir sušildo,
Širdį ilgesio pripildo...
Ir atrodo – be žinios tu
Nuplaukei it debesėlis
Miško gaudžiančioj dainoj, –
Tartum sielis Nemunėlio
Mėnesienoje melsvoj.
Lyg pro sapną – tolų, gilų –
Iš tų ošiančių šakų
Lyg atgyja, lyg iškyla
Vaizdiniai laikų senų...

Mstislavas Dobužinskis. „Gedimino stulpai“. Iliustracija Balio Sruogos poemai

II

Kur dabar Neris sraunioji
Lyg sesulė vainikuota,
Tartum juosta sidabruota
Vilniaus miestą apvynioja
Ir apjuosia šydų šydais,
Mėnesienoje pražyduos,
Rūmus, bokštus ir gėlynus, –
Ten prieš šimtmečius septynis
Ošė girios ir šlamėjo, –
Pasilenkdamos nuo vėjo,
Prisiglausdamos kalnuos,
Supos saulės spinduliuos.
<...>
Žvėrys dideli, maži,
Lepečkojai ir liekni

Čia kaip rojuje iš seno
Beklegėdami gyveno.
Kiek pelėdų, vanagų,
Kurtinių, tetervinių
Virbių kiek, genių, oželių
Šūkalojo po girelę!
Giesmininkų margaplunksnių
Kiek čiulbėjo po paunksmę, –
Tartum kiekviena šaka
Gulė, kėlė su daina!
Tartum jūra mėlyna
Buvo Lietuva tada,
Pasinėrusi miškuos
Kaip jūrelė mėlynuos, –
Neaprėpiamai plati,
Neapsakomai graži!

Klausimai ir užduotys

1. Savo poemą rašytojas pavadino giesme ir skyrė „gražiajam jaunimėliui“, o pradėjo ją įvadiniu ketureiliu: „Užsidegs nauji žvaigždynai / Vyrų ir darbų – / Kad prikelsim Gedimino / Dvasią iš kapų.“ Grupėse pasvarstykite: kodėl poetas giesmę apie didįjį kunigaikštį Gediminą skiria būtent Lietuvės jaunimui? Kodėl šį jaunimą vadina „gražiuoju jaunimėliu“? Apie kokius naujus žvaigždynus poetas kalba? Kodėl tiems naujiems žvaigždynams reikalinga gyva Gedimino dvasia? Ką reiškia – „prikelti Gedimino dvasią“? Išvadas pristatykite klasėje ir apibendrinkite.
2. Pirmoji giesmės dalis pradeda gražiu įsmeinimu: miškas dainuoja amžių dainą. Apie ką ši daina? Kokia jos paskirtis? Kaip paveikia miško daina poemos pasakotoją?
3. Aptarkite miško dainos vaizdus. Kuo jie netikėti, gražūs? Su kuo lyginama miško daina? Kodėl?
4. Kokį dabartinį ir prieš septynis amžius buvusį Neris ir Vilnelės santakos kraštovaizdį išvystame antroje giesmės dalyje? Kuo šie vaizdai įspūdingi? Su kuo lyginamas senasis Lietuvės kraštovaizdis?

III

Buvo Lietuva laisva.
Kunigaikščiai valdė ją.
Ji išaugo, išbujojo,
Kai valdyti josios stojo
Didis vyras, kurs vadinos
Kunigaikštis Gediminas, –
Garbanotas ir taurus,
Tartum uosis stamantrus.
Gediminas!.. Vardas jojo
Tūkstantį kardų atstojo.
Priešai ir pikti kaimynai
Žino ranką Gedimino, –
Kad kaip griausmas ji smagi, –
Kad jam Lietuva brangi!

Kartą priešų didžią minią
Iš savų kraštų išginęs,
Linksmas grįžta Gediminas
Atsikvėpt miškuos tėvynės.
Su šauniais kariais savais
Joja kloniais ir kalnais.
Ir medžioja – miškas braška!
Stirnos, briedžiai, lapės, meškos, –
Aibės lekiančių žvėrių.
Klumpa, krinta nuo strėlių.
Skamba liemens ąžuolų
Nuo trimitų, nuo linksmų...

Gediminas it erelis
Kleketuoja po girelę...
Tik staiga tankmėj giliai
Šakos traškančios sujunda,
Subrazda seni stuobriai,
Virpančiais aidais nudunda,
Lyg per plačią girią skrenda
Staugiantis koks debesis, –

Mstislavas Dobužinskis. „Gediminas“

Tai pro vyšnines pušis
Kažkoks dvylas¹ kalnas lenda...
Ne, ne kalnas! Tai žvėris!
Jo kakta – it jaujos durys.
Kaip bedugnė eketis
Jo paraudusi akis
Ugnimi kraujuota žiūri.
Tartum šakos šimtametės
Platūs, aštrūs jo ragai.
Ir, karių būrius pamatęs,
Ima rūstauti jisai:
Kojom drasko žemės plutą,
Aria samanais ragais;
Iš nasrų jo tykšta putos
Pakuliniais burbulais;
Baubia, kriokdamas mauroja,
Kad girelė net vaitoja.

¹ dvylas – tamsiai rausvos spalvos.

– Tauras! Tauras! – nuaidėjo
Per plačias eiles karių.
Tauras net subaubt nespėjo,
Kaip jo šonan suzvimbėjo
Debesis šmaikščių strėlių.
Jis piestu tik atsistojo.
Ir, supratęs, kas įvyko,
Tauras visiškai supyko,
Kaip pašėlęs sumaurojo –
Ir kad liuoktels iš pušyno
Viesulu į Gediminą!
Net kariai neteko žado,
Akyse tarytum mirga:
Tauras mėto, drasko, bado
Kunigaikščio jotą žirgą.
Tartum vėtros užsesys
Išgąsty kariai sukliko:
– Kunigaikštis kur? Kur jis?
– Gediminas kur paliko?

Tauras baubė, tauras siuto,
Spjaudęs putų burbulais,
Žirgą minkydams ragais.
Gediminas pats nejuto,
Kaip išskrido jis į aukštį
Virš pušaičių tartum paukštis,
Grobį vydams, suplasnojo
Ir, prie ąžuolo nukritęs
Lyg įpratęs būt' skraidyti,
Gyvas sveikas atsistojo.
Nusitvėrė šviedrią¹ ietį.

Tartum žaibas netikėtai
Krisdamas iš debesų –
Smogė taurui tarp ragų.
Tokį gavęs tauras smūgį
Nesavu balsu sušuko, –
Ir kaip didis viksvų kūgis
Dribtelėjo ir susmuko.
Tik dabar atsikvošėjo
Žygio nustelbti kariai, –
Ir per girią nuaidėjo
Džiaugsmo pergalės garsai.
Sveikina jie Gediminą,
Užia tartum avilys.
Tik nelinksmas vienas jis,
Tik jis vienas nusiminęs
Ir į šūkavimą jų
Taria liūdinčiu balsu:

– Tauras – kas? Žvėris – ir viskas.
Daug jų braidžioja po mišką.
Bet aš draugo netekau,
Mielą žirgą praradau:
Per tą taurą nevalyvą
Mano žirgas nebegyvas!
Čia, kur šniokščia ąžuolai,
Duobę kaskite, draugai.
Kaip bičiulį mylimiausią
Jį žemelėje priglausim:
Te per amžius ąžuolynas
Jojo atmintim dabinas...
O, sudie, sudie, žirgeli, –
Te lengva bus tau žemelė!

¹ šviedrūs – šveitrūs – nušveistas, skaidrus.

<...>

V

GEDIMINAS

Mano vyrai! Tiek prajojom,
Tiek žvėrienos primedžiojom, –
Metas mums ir atsikvėpt.
Prisitranskėm, – nēr ko slėpt, –
Ir išalkom kaip gaidžiai,
Nebelesinti seniai.

VERKELIS

Kunigaikšti, jei reikėtų
Net nakvynei rinkti vietą, –
Už šiuos kalnus ir miškus
Niekur mums geriau nebus.

GEDIMINAS

Mielas vade, tu manai,
Čia nakvoti bus gerai?
Tu pažįsti vietą šią?

VERKELIS

Ją surasčiau ir nakčia, –
Užsimerkęs rasčiau ją, –
Nes čia tėviškė mana.

GEDIMINAS

Vėl tu ką prasimanei?
Ar tu girioje gimei?

VERKELIS

Aš gimiau kuklioj troboj,
Nuo šios vietos artimoj.
Ji vadinasi Verkiai.
Aplink – girios, ežerai,
Mėlyni tokie, žali, –
Atsidžiaugt jais negali!

Mstislavas Dobužinskis. „Tauro medžioklė“

Tik žuvėdros ežerais
Šmėklom klykiančiom lekioja.
Tik pelėdos vakarais
Skundžias, virkauja, vaitoja.
Iš pelėdos aimanos
Kilo vardas vietos tos.
Ir, kaip gimusis Verkiuos,
Verkeliu aš vadinauos.

GEDIMINAS

Na gerai. Aš sutinku.
Vietą poilsiui renku,
Kaip tu patari, čionai.
Laužą kurkite, draugai!
Kepkit briedį, ruoškit midų –
Te jis nuovargį pagydo
Ir, sujaudinęs krūtinę,
Plėšia plačią sutartinę!

VERKELIS

Kunigaikšti, kol kariai
Briedį keps ir midų ruoš,
Meski akį apdairiai
Šioj pakalnėj ir kalnuos.
Čia iš pat dienų mažų
Aš klajojau tarp beržų,
Opšrus gainiojau, lapės
Po siūbuojančias tankmes.
Kunigaikšti, tu patsai
Daug pasauly keliavai,
Vietų daug gražių matei...
Bet gražesnę ar radaį
Tu pasauly plačiame
Už gimtinę mano šią?

GEDIMINAS

Mielas vade, čia Neris
Kaip mergautinė viltis
Ritina melsvas bangas...
Bet upelis koks anas,
Kur prasimuša pro kalną,
Ąžuolų šaknis skalauna
Ir pasineria Nery
Tartum motinos glėby?

VERKELIS

Kunigaikšti, tai Vilnelė.
Taip vadinasi ta upelė.
Kur ji bėga, vinguriuojas,
Ten lakštingalos būriuojas, –
Čiulba ulba, suokia gieda,
Prisiglausdamos prie žiedo,
Supdamos lopšy šakų,
Švilpia tūkstančiais balsų...

GEDIMINAS

Iš tiesų, meilingas vade,
Aš džiaugiuos, šią vietą radęs!
Tavo tėviškėj gimtoj
Atsikvėpsime puotoj, –
Te dievai dausų šalies
Mūsų džiaugsmui pavydės!
Ir kad vaisės būtų gausios –
Dvylą taurą, tą, didžiausią,
Kur, nepaisydams pavojų,
Savo rankom sumedžiojau, –
Atiduodu puotai šiai.
Pasistiprinkit, draugai!

KARIAI

Tegyvuoja, tegu žydi
Kunigaikštis mūsų didis!
Te per amžius mus gaivina
Kunigaikštis Gediminas!

VI

Kunigaikštis su kariais,
Linksmas, spindintis, šviesus,
Lyg erelis išdidus
Su šauniaisiais sakalais,
Kalno ošiančioj aikštėj
Palei laužą puotą kelia.
Laužas traška ir liepsnoja,
Žiežirbos žiupsniais lekioja
Lig nusvirusių beržų,
Lig viršūnių ąžuolų.
Tauras čirška, tauras kepa...
Spirgančios taurienos kvapą, –
Maloniausiąjį gardėsį, –
Ąžuolų linksmam pavėsy
Jaučia, uodžia karžygiai,

Laukia kepsnio nekantriai,
 Lyg jį šimtą metų ruošūt!
 Bet kvapai taurienos lepūs
 Sako jau, kad ji iškepus...
 Mielo kepsnio gerą pluoštą
 Atsirėžęs, Gediminas
 Savo karžygiams dalina
 Ir, prieidamas prie kario,
 Kiekvienam žodelį taria.
 Ir, apvaikščiojęs visus
 Savo karžygius narsius,
 Gediminas pirmas kelia
 Sunkiąją midaus taurelę, –
 Tauro ragą kaip puodynę,
 Žodį tardamas auksinį:

 – Mano mylimi draugai!
 Stiprūs mes, linksmi nūnai.
 Ir ugniakuro liepsna,
 Iš degėsių šokdama,
 Tai suūžčios, tai sušvis,
 Tartum džiaugtų su mumis.
 Jos bežiūrint, man vaidinas,
 Kad ir mūsų toks likimas.
 Juk likimas kareivėlio
 Kaip berželio svyruonėlio:
 Ir bujoji, ir žaliuoji,
 Kol palūžęs susvyruoji...
 Šiandie taurės mums putoja,
 O koks laukia mūs rytojus?
 Ar vėl lėksim sakalais
 Su trimitais, su daina?
 Ar pavirsim pelenais
 Lyg ugniakuro vieta?
 Ir prieš mus kaip margos srovės
 Nutekėjo daug dienų.
 Buvo žmonės. Džiaugės, kovės...

Kas beliko nūn iš jų?
 Žemė? Vėjas? Tamsuma?
 Ar jie jaučia mus, ar girdi?
 Ar kad jaudina mums širdį –
 Ir paguoda jų visa?
 Nežinau... Bet dvasioj mano
 Jie nemirdami gyvena.
 Juos gaivindamas miniu.
 Ir šią taurę aš keliu,
 Kad gyventų širdyse
 Mūsų protėvių dvasia
 Kaip šviesa ir šilima,
 Kaip ugniakuro liepsna.
 Kad su protėviais kartu
 Mūsų atmintis gyventų,
 Ir kad joį sunkiu metu
 Šilimą ir šviesą semtų
 Mūsų provaikių vaikai, –
 Taurę aš keliu, draugai!

VII

Ir puotauja Gediminas
 Kaip dievaitis su žyniais!
 Skamba, gaudžia ažuolynas,
 Nuaidėdamas kalnais.
 Ir su plaukiančia daina
 Tartum Lietuva visa
 Sulinguoja, subanguoja, –
 Ta pačia daina kvėpuoja...

Saulė jau seniai nukrito.
 Žemėn lenkiasi dangus.
 Žvaigždės mirksi. Išsiritu
 Ir mėnulis į skliautus.
 Žiežirbos vis dar lekioja
 Po viršūnes ažuolų,

Ir midus vis dar putoja,
Jėgą didindams balsų.

Gal kariai kaip vyturėliai
Lig pat ryto būt' čiulbėję,
Būt' puotavę, būtų šėlę,
Jeigu būt' nepastebėję,
Gediminas kaip pakilo...
Tuoį skardi daina nutilo.
Klausosi visi, kas bus.
O jis, didis ir šviesus,
Lyg trimitas žalio vario
Savo vyrams žodį taria:

– Nors puotauti malonu,
Bet mums reikia daug jėgų,
Kad tėvynė augt', žydėtų, –
Kad ranka nesuvirpėtų,
Kai it viesulas ūmus
Ginsim tėviškės laukus.
Daug dar priešų Lietuvos
Kelią mums staiga pastos.
Nežinia, su kuo rytoj
Susikibsime kovoj.
Baikim taurą ir taures...
Ruoškite palapines!

<...>

Miškas ūžia, miškas gaudžia –
Gedimino sapną audžia...

Klausimai ir užduotys

1. Šiose giesmės dalyse sutinkame patį kunigaikštį Gediminą. Kokį jį pamatome? Kokie Gedimino bruožai atsiskleidžia medžioklėje, kokie – apgailint žirgą, bendraujant su kariais? Kokiais būdais giesmėje kunigaikštis išaukštinamas, su kuo jis lyginamas? Išrinkite epitetus, palyginimus ir juos aptarkite.
2. Atkreipkite dėmesį į tauro medžioklės sceną – kodėl ji tokia įspūdinga? Koks giesmėje pavaizduotas tauras? Kaip, kokiais būdais, kokiomis priemonėmis sukuriamas tauro ir jo medžioklės aprašymas? Koks vaidmuo šiame aprašyme tenka vaizdingiems veiksmožodžiams ir palyginimams?
3. Kodėl Gediminas pasirenka poilsio ir nakvynės vietą prie Neries? Kas lemia jo pasirinkimą – karo vado Verklio patarimas ar vietovės grožis?
4. Grupėse atidžiau panagrinėkite Gedimino kariams tartą „auksinį žodį“. Kodėl būtent „auksiniu žodžiu“ kunigaikščio kalba giesmėje pavadinta? Ką svarbaus apie kario dalią, protėvius, atmintį ir Jus – Gedimino provaikių vaikus – puotos metu draugams pasako valdovas? Už ką jis kelia taure? Kokį priesaką ištaria palikuonims? Išvadas, paremtas teksto citatomis, pristatykite klasėje ir apibendrinkite.
5. Padiskutuokite klasėje: kuo Jums galėtų būti svarbus kunigaikščio Gedimino „auksinis žodis“?

VIII

STAUGIANTIS BALSAS

Au au au! Au au au!

GEDIMINAS

Koks čia triukšmas? Kas čia staugia?

Rodos, kažkas kažką smaugia?

Kažkam lyg gyvent įgriso...

Triukšmą kelti kas išdrįso?

STAUGIANTIS BALSAS (arčiau)

Au au au! Au au au!

GEDIMINAS

Vėl tas balsas! Tas staugimas

Erzinti mane jau ima...

Kur sargybiniai kariai?

Ko nesaugo, ko nežiūri,

Kad naktibalda koksai

Tartum vilko balsą turi?..

<...>

STAUGIANTIS BALSAS (vis stipriau)

Au au au! Au au au!

GEDIMINAS

Matęs daug esu vilkų, –

Didelių, plėšrių, pikty, –

Daug medžiojęs, daug nudėjęs,

Tik nesu aš dar regėjęs

Geležinio niekada...

Sukasi galva mana!

STAUGIANTIS BALSAS (vis galingiau)

Au au au! Au au au!

Mstislavas Dobužinskis. „Geležinis vilkas“

GEDIMINAS

Kaip klaiku! Net šiurpas ima...

Tai nepaprastas staugimas

Vilko, liūdinčio miške!

Lyg ne vienas jo balsu –

Šimtas, rodos, vilkų

Staugtų staugdami jame!

STAUGIANTIS BALSAS (vis galingiau)

Au au au! Au au au!

GEDIMINAS

O! Dabar aš suprantu!

Niekur nėra tokių vilkų!

Tai ne vilkas! Tai dvasia

Gundo, gąsdina mane!

STAUGIANTIS BALSAS (vis galingiau)

Au au au! Au au au!

GEDIMINAS

Tu, dvasia tamsių miškų,
Pasivertusi vilku,
Ko siaubingai vaidinies?
Ko tu nori iš manęs?
Tu, nežinoma dvasia,
Savo aimana baisia
Ar pagalbos tu prašai?
Rūstauji ir man grasai?
<...>

IX

Gediminas pats nesavas –
Tokį sapną jis sapnavo!
Trinas, skaidrinas akis –
Gal dar vilką pamatys?
Niekur nieko. Tyli viskas –
Ir Neris, ir juodas miškas.
Tik žirgai kažkur toli
Prunkščia, žolę plėšdami,
Tik šakelė kur nulūžta,
Voverėlės paspirta,
Tik karys katras staiga
Besapnuodams atsidūsta –
Ir tylą vėl krištolinę.
Neramu tik Gediminui.
Supas kailiuose lokių,
Bet nesuveria akių:
Vis tas vilkas, tas staugimas
Lyg kartojas, lyg vaidinas, –
Kažkur slenka, kažkur grimzta...
Gediminas neberimsta.
Susirūpinęs sapnu,
Šaukias miegančių draugų.

GEDIMINAS

Kelkitės, mieli draugai,
Raudonuoja jau skliautai.
Greit saulelės skiauteris
Iš pušyno išsisiris.

VERKELIS

Kunigaikšti, labas rytas!

KARIAI

Labas rytas! Labas rytas!

GEDIMINAS

Labas rytas, labas rytas...

VERKELIS

Kunigaikšti, taip anksti
Mus iš poilsio šauki...

GEDIMINAS

Mano mylimi draugai,
Vargina mane sapnai.
Aš ir pats nebežinau,
Kokį sapną sapnavau...
Ten aikštėj, tarp ąžuolų,
Staugė vilkas geležinis.
Lyg ne vienas, lyg šimtinė
Buvo staugiančių vilkų...
Ir kad staugė, ir kad kaukė,
Aimanavo, klykė, šaukė, –
Rodės, ošianti giria
Virta aimana klaikia...
Vade, gal išaiškint moki
Mano sapną keistą tokį?

VERKELIS

Aš esu tiktai karys.
Per sunkus uždavinys
Būt' man aiškinti sapnus, –

Dar nepaprastus, keistus!
Nieks iš mūsų viso būrio
Dovanos tokios neturi.

GEDIMINAS

Gaila. Gaila, kad dar tu
Neišmokai spėt sapnų.
Aš nurimti negalėsiu,
Sapno prasmę kol įspėsiu.

VERKELIS

Kunigaikšti, jau žinau!
Ten pakalnėje gyvena
Lizdeika. Žynys toks senas.
Aš pakviesiu jį tuojau:
Tarnas tas dievų, žynys,
Sapno prasmę pasakys.

GEDIMINAS

Žirgą imk ir lėk kaip vėjas.
Valios dieviškos skelbėją
Atgabenk. Atkviesk. Atvesk.
Ne! Ant rankų jį atnešk!

Klausimai ir užduotys

1. Kas ir kodėl išgąsdina narsųjį Gediminą? Kaip jis elgiasi baimės ištiktas?
2. Grupėse palyginkite B. Sruogos „Giesmės apie Gediminą“ ir Lietuvos metraščio pasakojimus apie didžiojo kunigaikščio sapną. Kuo šie du pasakojimai iš esmės skiriasi? Išvadas, paremtas tekstų citatomis, pristatykite klasėje ir apibendrinkite.

X

Vilniaus miestas iš senovės
Vyrais ir darbais garsus.
Metų lekiančius šimtus
Tartum baltas kalnas stovi
Katedra jame šventa,
Mylinčių širdžių kurta.

Kaip klajūnai debesėliai
Metai bėgo, amžiai yrės.
Gimė žmonės, vargo, mirė
Ir išnyko kaip šešėliai,
Į naktužę slinkdami,
Ryto saulės genami.

Katedra balta stovėjo
Kaip sustojęs bėgti laikas.
Vyras, moteris ir vaikas
Virpančia širdim skubėjo
Guostis joj našta vargų,
Pasisemt naujų jėgų.

Kiek ji matė, kiek girdėjo
Ir linksmybės, ir kančios!
Tartum senos sienos jos
Ant žmonių širdžių stovėjo
Ir suaugo su jomis,
Kaip su širdgėla širdis.

Nūn lietuvi ji vilioja
Kaip gaivinanti šviesa.
Bet ir ji neamžina,
Vilniaus katedra baltoji:
Rytui brėkstant Lietuvos –
Nė žymės nebuvo jos.

Ažuolai tenai kerojos
Nuo nežinomų laikų.
Virš linguojančių šakų
Vėtros draskėsi, kvatojos...
Ir kaip pasaka sena
Ten gyveno Lizdeika.

Klausimai ir užduotys

1. Šią giesmės dalį galime skaityti kaip gražų eilėraštį apie Vilniaus katedrą. Pasvarstykite, kodėl rašytojas į poemą apie senus Gedimino laikus įterpia šį Vilniaus katedros paveikslą? Kuo brangi Vilniaus katedra Lietuvos žmonėms?
2. Kokia šios poemos dalies pagrindinė mintis? Išdėstykite ją raštu.
3. Išmokite šią giesmės dalį raiškiai perskaityti, perteikdami jos nuotaiką ir pagrindinę mintį.

XI

Nežinios tamsiais laikais,
Kur Verkių dabinas žalias
Ežerėlis ažuolais,
Kartą atlėkė erelis.
Kažkur girių plynioj rastą
Ažuolo viršūnės skraistėj
Lizdą nuostabų susaistė
Iš paparčių, iš dyglių,
Iš svaiginančių gėlių.
Klykė, krankė, kleketavo,
Kol paguldė naštą savo.
Kol erelis lizdą suko,
Sketeriojosi ir širdo,
Keistas balsas pasigirdo, –
Balsas kūdikio mažiuko.
Nuaidėjo per girelę
Į širdis žmonių kaimynų: –
Vaiką atnešė erelis! –
Paukštis kūdikį augina!

Išsigandę būrės žmonės,
Savo tamsią laimę spėjo:
Ar rūstybė, ar malonė
Taip keistai dievai žadėjo?..

Paukštis kūdikį augina
Tartum motina sava:
Slaugo, girdo, valgydina, –
Jis jam auga kas diena.

Paukštis klykdamas lekiojo...
Ir pasaulis sužinojo,
Kad erelis vaikui savo
Atdūsius ir kvapą gavo
Glūdumoj melsvų kalnų
Iš auksinių debesų;
Iš žvaigždžių žydraus dvelkimo
Vaikui atnešė jutimą;
Iš stygelių sidabrinų

Vaikui klausą jis nupynė;
Ir kvepėjime dausų
Uoslę gavo iš žiedų.
O šviesybę jo akių
Iš saulėtekių lakių,
Kur, it bandą, tamsą gena,
Jam erelis atgabeno.
O brangiausiąjį lobyną, –
Sąžinę, kuri nežino
Baimės, nuovargio dienos
Ir teisybės sutemos,
Sunešė, širdin sukėlė
Iš motulės rūpestelio
Ir iš ašarų našlaičių –
Ir atidavė jam kraičio...

Taip Lizdeikai prasidėjo
Kelias žemiškos buities.
Visa jautė jis, girdėjo
Ir suprato, ir regėjo,
Ir gamta nebeturėjo
Užvertos jam paslapties...

Kiek pavasarių jaunų
Į šventas dausas nuskrido,
Kol jis unksmėje dievų
Savo žemės kelią brido?
Šimtą metų, gal ir kitą,
Gal ir nieks nepasakytų...

XII

Niekas, niekas iš gyvųjų
Nebeatminė, kada
Buvo jaunas Lizdeika, –
Kad žiupsniai plaukų baltųjų
Kaip lininiai švelnūs pluoštai
Jo šviesios galvos nepuoštų.

Visuomet toksai atrodė
Lyg su baltu vainiku,
Kai paunksmėj ažuolų,
Dangišką bylodams žodį,
Garbindams dievus, iš seno
Ugnį šventąją kūreno.

Garbino dievus. Žinojo
Kalbą paukščių ir žvėrių,
Lemtį ir ligas žmonių.
Jam namus miške atstojo
Žolės, šakos samanotos,
Ant trijų stiebų suklotos.

Jam namų nė nereikėjo.
Lyg erelis ant uolų,
Jis viršūnėj ažuolų
Sostus kaip lizdus turėjo, –
Lyg koksai barzdotas paukštis
Kėlės su lizdu į aukštį.

Įkopia lizdan. Ištraukia
Tošių vamzdį. Jo garsais,
Lyg midaus saldžiais lašais,
Tartum kviečia, tartum šaukia
Seno žynio atlankyti,
Jo dainos pasiklausyti.

Nuaidėdams per girelę,
Klykia verkdamas vamzdys.
Ir štai ištisas būrys
Gyvulių, žvėrių, žvėrelių
Aplink ąžuolą suėjo,
Lyg žynys juos užkerėjo.

Stovi, klausosi ir tyli
Kiškiai, voverys, žalčiai,
Meškos, stirnos ir vilkai, –
Tartum jie kits kitą myli,
Tartum būt' jie sesės, broliai,
Nesipykę dar lig šiolei.

Meilės ir tiesos skelbėjas
Pučia vamzdį Lizdeika.
Ir svaigina jo daina,
Ir širdy linksmybę sėja, –
Seka pasaką senyva,
Kad pasaulis meile gyvas!

Mstislavas Dobužinskis. „Lizdeika su vamzdžiu“

Klausimai ir užduotys

1. Aptarkite grupėse žurnio Lizdeikos paveikslą. Kuo jis nepaprastas, išpūdingas? Kokiais vaizdais ir meninės raiškos priemonėmis šis paveikslas sukuriamas? Kokiomis ypatingomis galiomis Lizdeika apdovanotas? Iš kur jo galios kyla? Kam šias galias žynys pasitelkia?
2. Kokią gyvenimo išmintį, kokį mokymą skelbia žmonėms ir pasauliui Lizdeika savo daina, savo pučiamu vamzdžiu? Išdėstykite žurnio skelbiamas tiesas raštu, paremkite jas giesmės citatomis. Pasvarstykite, ar šis žurnio Lizdeikos mokymas buvo svarbus Antrojo pasaulinio karo išvakarėse, kai B. Sruoga rašė savo poemą.
3. Padiskutuokite klasėje: ar Lizdeikos mokymas šiandien reikalingas Lietuvos žmonėms?
4. Palyginkite lietuvių žurnį Lizdeiką su jau aptartais senųjų graikų mitų herojais. Kas juos sieja?

XIII

Su naujagime aušra
Atsikėlęs Lizdeika,
Paskubom akis pratrynęs,
Iš savosios palapinės
Galvą iškiša ir žiūri,
Ar ugnis dar maisto turi, –
Per tą žvarbią gailią rasą
Ar ugnelė neužgeso?
Viskas vietoj. Tartum krūmai
Stiebiasi, šakojas dūmai,
Ir žarijos baltos žėri...
Rytmečiu senelis gėris:
Kaip ramu, kaip gera, linksma!
Ir staiga subildęs trenksmas, –
Lyg iš debesų nukritęs
Pats Perkūnas priešą kirto, –
Sujaukė ramybę ryto.
Trenksmas dundesiu pavirto, –
Lyg Perkūnas raitas joja,
Lyg po mišką dūksta vėjas...
Senis mirktelt tesuspėja –
Ir prie jo ugnies sustoja
Žirgas žvengdamas putotas.
Ant jo – vyras garbanotas.
<...>

Rankom Verkeliis sumojo –
Ir barzdotas Lizdeika
Kaip atplyšdama šaka
Sutraškėjo, suvaitojo,
Lyg ore staiga pakibo –
Šast – prie Verkelio sudribo
Ir, per žirgą persisvėręs,
Žirgo karčių nusitvėrė...

Žirgo ragint nereikėjo.
Jis su dviguba našta,
Verkeliu ir Lizdeika,
Lėkė prunkšdamas, dundėjo
Į tą kalną, į tą aikštę,
Kur jų laukė kunigaikštis...

XIV

LIZDEIKA

Kunigaikšti! Sužinojau,
Kad int mus nakvot atjojai.
Su meilinga saulele
Sveikinti skubu tave...

GEDIMINAS

Ačiū, tėve. Kaip gerai,
Kad nedelsdams atvykai.
Pamatyt tave geidžiau.
Keistą sapną sapnavau.
Duosiu žirgą, duosiu kitą,
Duosiu aukso pilną saują,
Kad tiktai tu pasakytum,
Ką man sapnas pranašauja...

LIZDEIKA

Tarnas aš esu dievų.
Man nereikia dovanų
Nė valdoviškos malonės.
Int mane ateina žmonės
Pasistiprint, pasiguosti,
Ašaros gailios nušluostyt.
Aš, bestiprindamas juos,
Dievišku grožiu džiaugiuos.
Žemėj – nieko man nereikia.
Kas tave kankina, vaike?

GEDIMINAS

Keistą sapną sapnavau.
Lyg visa vilkų šimtinė
Staugė vilkas geležinis –
Au au au! Au au au!
Girios, kloniai ir kalnynai
Į tą baisųjį staugimą
Atsiliepdami vaitojo
Ir klaikius garsus nešiojo
Lig padangių, lig dausų...
Ar įspėsi sapną tu?

LIZDEIKA

Aš nespėjau. Aš semiu
Išmintį iš pat dievų.
Įsižvelgdams į dausas,
Paslaptis žinau visas.
Ir sapnų raktus žinau.
Geležinis vilkas tavo,
Kurs taip staugė, taip dejavo,
Buvo ženklas, duotas tau.
Staugimu esi tu kviestas
Čia įkurti didžio miesto,
Sostinės visos šalies.
Per pasaulį nuskambės
Miesto vardas kaip griaustinis, –
Kaip tas vilkas geležinis
Stebins, žadins ir vilios
Palikuonis Lietuvos.
Augs galingas ir garsus
Ir per amžius tarpus ir bus.

GEDIMINAS

Dėkui, pranaše dievų!
Aukso žodį dėstai tu.
Priimu dievų kvietimą.
Vietoj vilko geležinio

Mstislavas Dobužinskis. „Vilniaus regėjimas“

Ažuolų didžių pavėsy
Naują miestą aš pradėsiu.
Ir vardu skaidrios upelės,
Per tankmes kur kelią skinas,
Čia čiurlenančios Vilnelės
Miestas Vilnium tevadinas.
Teišauga, išbujoja,
Mylinčius sapnus atstoja
Lietuvos dukroms, sūnums!
Te kaip saulė jis bus mums!
Tegaivins jis kaip viltis
Lietuvos vaikų širdis!

LIZDEIKA

Kaip tarei, tegu taip būna:
Tavo žodis tampa kūnu!
Tavo miestą amžinai
Sergsti, laimina dievai!

GEDIMINAS

Mes išmirsim. Amžiai slinks.
Ąžuolai pavargs, sulinks.
Miestas amžiais nemarus
Lietuvos sargyboj bus!
Kol lietuviui Vilnius švies,
Kol jo meilė bus gyva, –
Amžių amžiai tesrovės:
Nemari bus Lietuva!

KARIAI

Te per amžius mus gaivina
Miestas mūsų Gedimino!
Te per amžius jo šviesa
Šviesis Lietuva visa!
Te lietuviui Vilnius bus
Meilės džiaugsmas ir dangus!

Mykolas Andriolius. Gediminas stato Vilniaus pilį, 1822 m.

Klausimai ir užduotys

1. Aptarkite didžiojo kunigaikščio Gedimino ir žynio Lizdeikos dialogą. Kaip jie vienas į kitą kreipiasi, kaip bendrauja? Kokie veikėjų bruožai atsiskleidžia šiame dialoge?
2. Lizdeika išaiškina Gedimino sapną. Ką reiškia staugiantis geležinis vilkas? Glaustai parašykite, kokia šio ženklų reikšmė?
3. Paskutinėje giesmės dalyje išaukštinamas būsimas Gedimino miestas. Pasitarę grupėse, parašykite: kas, pasak Lizdeikos, Gedimino ir karių, yra Vilnius Lietuvai, jos sūnums ir dukroms? Kodėl žmonių meilė Vilniui turi išlikti per amžius? Atsakymą paremkite citatomis ir paaiškinkite, kaip jas supratote. Grupių atsakymus apibendrinkite klasėje.
4. Pasvarstykite kartu: ko reikia, kad Lietuvės žmonės Vilnius būtų „meilės džiaugsmas“?

5. Surenkite pokalbį klasėje: kuo brangus Jums yra Jūsų miestas, miestelis, kaimas. Kas jis yra Jūsų bendruomenei? Su kuo galėtumėte jį palyginti? Nuo ko priklauso jo ateitis, gerovė, laimė, garbė? Pokalbį apibendrinkite, išvadas užrašykite.
6. Pasvarstykite, koks galėtų būti Jūsų kūrinys apie gimtąjį miestą, miestelį, kaimą. Kokia būtų šio kūrinio tema, siužetas, kokie veikėjai, pagrindinė mintis? Savo pastebėjimus užsirašykite, pasidalykite grupėje su draugais ir išsirinkite įdomiausią kūrybinį sumanymą. O gal pavyktų jį įgyvendinti?
7. Kai kurios „Giesmės apie Gediminą“ eilutės skamba kaip sparnuoti posakiai. Raskite tokių Jums patikusių eilučių ir įsirašykite į „Gerų minčių knygelę“.
8. Pasikeiskite nuomonėmis: kuo Jums pasirodė įdomus, netikėtas, patrauklus, savitas B. Sruogos kūrinys? Palyginkite jį su anksčiau skaitytais kitų autorių kūriniais. Ką galite pasakyti apie poeto vaizduotę, jo kuriamus meninius vaizdus, jo vartojamą kalbą?
9. Dar kartą stabtelėkite prie B. Sruogos poemos veikėjų. Paganrinėkite grupėse: kokios savybės, kokie bruožai šiuos veikėjus paverčia ypatingais herojais? Ko reikia, kad veikėjas taptų legendos herojumi? Palyginkite, kuo skiriasi giesmėje vaizduojami Gediminas, Lizdeika ir Verkėlis – kas iš jų herojai, kas tik veikėjas?
10. „Giesmę apie Gediminą“ iliustravo garsus lietuvių ir rusų dailininkas Mstislavas Dobužinskis (1875–1957). Pasirinkite vieną ar dvi iliustracijas ir raštu aptarkite: kokias poemos mintis pabrėžia, išryškina, atskleidžia dailininkas?
11. Pasirinkite Jums labiausiai patikusią „Giesmės apie Gediminą“ ištrauką ir išmokite atmintinai. Surenkite klasėje B. Sruogos poemos meninius skaitymus. Juos galite pąvairinti muzika, dekoracijomis, sceniniais kostiumais.

Stasys Eidrigevičius.
„Tėvas – mano
vaikystės namų
kiemas“, 1988 m.

Apibendriname temą „Apie pasaulio ir tėvynės pradžią“ ir įsivertiname

1. Ką naujo sužinojote, patyrėte ir supratote, perskaitę ir panagrinėję senuosius lietuvių ir graikų pasakojimus apie pasaulio kilmę, dievus ir herojus? Aptarkite grupėse ir išvadas pristatykite klasėje.
2. Kokių dar neatsakytų klausimų šią temą aptarus Jums liko? Pasidalykite jais su draugais ir mokytoju, kartu paieškokite atsakymų.
3. Mitus ir sakmes kūrė ne vienas žmogus, bet visa tauta per ilgus amžius. Kokį Lietuvės, jos praeities, papročių vaizdą pamatėte perskaitę sakmes, metraščių ištraukas, rašytojo sukurtą poemą? Savo įžvalgas užsirašykite, jomis pasidalykite klasėje ir jas apibendrinkite.

4. Atidžiau pasidomėkite savo krašto, vietovės sakmėmis, padavimais, senais pasakojimais. Gal jie pasakojami ne tik lietuvių kalba? Išmokite pasirinktas sakmes ir padavimus papasakoti. Surenkite klasėje sakmių ir padavimų popietę.

Aptarkite su draugais savo pasakojimus: ar pasakėte svarbiausius dalykus, ar pasakojote sklandžiai, nuosekliai, gyvai, įdomiai, ar kalbėjote taisyklingai?

5. Plačiau susipažinkite su graikų mitais. Gal Jus sudomins pasakojimai apie argonautus, Prometėją, Sizifą, Orfėją ir Euridikę? Įvairiais graikų mitais remdamiesi, grupėse sugalvokite klausimų, kuriuos užduosite kitoms grupėms. Surenkite klasėje senųjų mitų viktoriną „Kuo įdomūs graikų dievai ir herojai“. Pasistenkite, kad viktorinoje kelti klausimus ir minti minkles būtų smagu.
6. Atlikite tyrimą. Aptarkite klasėje, iš ko galėtumėte daugiau sužinoti apie savo krašto, vietos, bendruomenės praeitį. Pasiaiškinkite, kuo Jums gali padėti vietos muziejai, bibliotekos, archyvai, senų žmonių pasakojimai, jų saugomi daiktai, kurie liudija praeitį. Pasidaliję grupėmis, pasistenkite surinkti kuo įdomesnės, Jums dar nežinomos medžiagos apie savo krašto, vietos, bendruomenės praeitį. Surinkta medžiaga pasidalykite su draugais klasėje, ją apibendrinkite. Pagalvokite, kaip ją galėtumėte išsaugoti, pristatyti kitiems.
7. Pasirinkite vieną Jums patikusį, artimą sakmės, padavimo, legendos ar mito herojų ir jį vaizdingai aprašykite.
8. Prisiminkite savąją „Gerų minčių knygelę“. Pagalvokite, kokias svarbesnes mintis, įžvalgas, pastabas, išsakytas grupių ir klasės diskusijose, užsirašysite.

Taip pat „Gerų minčių knygelėje“ užsirašykite svarbiausius klausimus, Jums kilius nagrinėjant šią vadovėlio temą.

9. Parašykite rašinį pasirinkta tema:

Mano miesto, miestelio, kaimo sakmė

Mano šeimos, giminės legenda

Mano herojus

Kodėl žmonėms rūpi jų kilmė?

Kuo man įdomūs senųjų graikų mitai?

Kaip tampama herojumi?

Kuo svarbus Heraklio pasirinkimas?

Ko norėčiau paklausti savo mėgstamo herojaus?

Senųjų sakmių ir mitų paslaptys

Sakmių ir padavimų išmintis

Ką Lietuvai Lizdeika išpranašautų šiandien?

Kuo mums išlieka svarbus Gediminas?

Apie kokius žygius šiandien kurtumėte giesmę Jūs?

Apie kokius žygius aš svajoju?

Panagrinėkite parašytą rašinį: kaip Jums pavyko atskleisti temą, nuosekliai išdėstyti savo mintis, gyvai ir vaizdingai papasakoti, taisyklingai parašyti?

Aptarkite savo ir draugų rašinius grupėse.